

פרשת תולדות

העמק דבר

(ב) שבן בארץ. שב מיצעי, מכאן יצא הדרש

במ"ר עשה שכונה בארץ היו זורע היו נוטע וכו', ומכאן למדנו מנחת יצוב הארץ כדאיחא בגטין דף ח', ונאמר המנוה הזאת ליחא ולא לאברהם, כי יסוד יחא היה מקור לישראל צעמ ישיבתם בארץ כמש"כ לעיל כ"ד ו': אשר אמר א"יך-כבר ביארנו לעיל כ"ב ב' ובכ"מ דזה הלשון אין משמעו אמירה ממש, אלא על הנראה מסדר השגחתו ית' שכך הוא רצונו היא אמירה של הקצ"ה כ"פ, וכמו גם בלשון אדם כמיב ואמרת אוכלה צער, דמשמעו שיהיה רנוך בך, כמש"כ אצל דבר ה' דשייך זה הכונה. והזהיר הקצ"ה כאן ליחא דרך כלל על כל ימי חייו שיהיה יודע שהוא מושגח בפרטות כאברהם, ואין לו לשכון במקום בלי השגחה מן השמים, ועמה אמר לו בפרט על אותה שעה: (ג) גור. בתורת גרות, כי כך רצון ה' אפילו צעמ ישיבתו בארץ ישראל כמאמר דוד כי גרים אנחנו וגו' [דה"א כ"ט]. וי"ל עוד שהראה ה' שבתחלת ישיבת ישראל בארץ ישראל יהיו תחת יד פלשתים וסגלו הרבה עד שבא דוד: גור בארץ הזאת. ככלל בזה כל ארץ פלשתים, על כן יצא מכאן לנחל

3
(י') קום התהדך בארץ וגו'. אמר לו שנית מחמת הארץ, היינו אחר שיענשו גם זרעך ימנה, והיו גולים ונחמטטים, יסובו לארץ ישראל וישבו בה, אצל לא באותו אופן שישבו בראשונה בימי יהושע שאז נתקיים כי כל הארץ אשר אתה רואה, שישראל לא בנו בתים, ומלאו הכל לפניהם, אצל בגאולה השניה והשלישית נדרש אברהם אבינו להתהלך בארץ, וכן יהיה צבוב הקצ"ה את ישראל לאה"ק יהיו מוכרחים לצנות בתים ולעשות היסוד צעמם. אמנם אמר ה' התהדך בארץ. ולא אמר לך בארץ, אלא משום שהיה הליכת אברהם בכל הארץ לא בדרך הטבע אלא בכח אלקי, כך יהיה יסוב הארץ ע"י ישראל אצל צעור אלקי, כמו שהיה בימי עזרא שצנו צעמם הבתים, וככה יהיה בגאולה העמידה ב"צ. מעתה מוצא יפה הצרייחא בספרי שאין זה גומא כלל, וכן יבואר המשל להלן כ"ב י"ו שלא נמשל בזה על הרצוי ככוכבי השמים, אלא על ענין אחר שהוא בלי גומא. ובדברינו יובן למאי סיפרה מורה עסק אברהם אבינו עם לוט, אלא כדברינו דכל זה הוא לימוד ודיעה לדורות, וכבר אמרו חז"ל מעשה אבות סימן לבנים, דהאבות המה שורש להאומה הישראלית, וכל מה שיש בפירות האילן ישנו בשורש מעין זה, אלא שאינו מתגלה יפה אלא בפרי האילן, כך כל מה שאירע לאבות בדרך הלוכס מתגלה זה הענין יפה בצניהם אחריהם, ומש"ה סיפרה המורה מה שאירע לאברהם אבינו עם לוט:

הענין דגור בגלל א"י-א"י
פ"ו י"ג, כ"ט, י"ז

הרחב דבר

4
(א) ויקרא וגו', עיקר הענין הוא נפלא שהשתדלה ההשגחה שימצרך יעקב צטעות, וגם אלו רואים שלא ברך יחא אומה ברכת אברהם כמו שבך אומה לבסוף, וגם עיקר דברי יחא אבינו לעשו אינו מובן לכאורה, וכי צביל שלא ידע יום מותו היה לירא שימות פתאום ולא יחא יכול לברך לבנו לפני מותו כמו שעשה יעקב לבניו, וגם מה ענין סעודה והנאח מאכל לברכה, מכל זה יש להבין אשר ידע יחא כי יעקב ישיג ברכת אברהם התלויה אך בתורה ועבודה, כמו שנתפרש לאברהם אבינו אשר היא הנהגה על פי השגחה פרטית מהמקום צ"ה, צין כשהוא בדרך הטבע והיא המכונה נס נסתר, או בדרך שידוד הטבע לפי השעה, וזה מיוחד לאומה הנבחרת לך, וכן עמוד גמ"ח אם היא נעשית לשם שמים באשר כך רצון ה', או ודאי אוכל פריה צעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב, והכל בהשגחה פרטית, כמש"כ בברכת נח לשם ברוך ה' אלהי שם, אצל העושה גמ"ח מזד טבעו או דעת אנושי שראוי לעשות כן, אין לזה שכל צעוה"ב והנהגה רוחנית, וכבר ביארנו בזה בחיצורי רנה של תורה על שה"ש ק' ב' מקרא ג' פרשה שלמה בתהלים א', אצל מכ"מ יש לזה שכל צעוה"ז, כמו שנתברך יפת ע"ז יפת אלהים ליפת, וכן קבע הקצ"ה טבע העולם כדכתיב עולם חסד וינה. ובפ' ערבי פסחים קי"ח איתא דכ"ו דורות שלפני מתן תורה ניזון במדת החסד, ונראה פירושו בזכות חסד שנהג בעולם, ומש"ה דור המצול ואנשי סדום שלא נהגו במדה זו נחרבו, ואע"ג שכן היא המדה שיסד הקצ"ה בהליכות עולם לו גם בלי שום ברכה מזדיק שיהיה כן, מכ"מ גם זאת היא מדה בעולם שיהא מועיל הרבה ברכה זו להגיע הגמול צעין יפה ובמדה טובה, וכמו בקללה שאינה מועלת ומזיקת על חנם כמאמר שלמה [משלי כ"ז ב'] קללת חנם לא תבוא, ואינה באה אלא על מי שראוי להתקלל, מכ"מ הרבה הקללה גורם כמבואר בס' שופטים גבי קללת יוחס בן ירובעל וכמש"כ בס' במדבר פ' בלק, וה"ל ברכה למי שמגיע לו עזר מעשיו.

והנה ראה יחא צדעתו שמדה זו לעשות גמ"ח מדעת אנושי לבד אינו ראוי ליעקב כלל, באשר נוצר אך לתורה ולתעודה, ואין לו להתנהג בחסד אלא לש"ש וקיום תורתו, ואם לא בזה האופן אינו ראוי להתברך כלל, אפי' ברכת עוה"ז לבד, וידוע דיחא אבינו היה כח הדין כלשון המקרא ופחד יחא, על כן היה דעתו שאין לאומה הנבחרת להתהלך לפני ה', חלק ותקוה להשיג איזה שכל ע"פ גמ"ח שלא לש"ש, ומדה זו מגעת אך לעשו שנוצר להליכות עולם, וגם הלא למדה זו של הטבע מועיל יותר מעלת הזכורה כמש"כ להלן י"ט, על כן רנה לזכות את עשו במנחת כיבוד אב כמו שאירע ליפת, ויהנה אומה בעבודה, ובעבור זה יגיע לו הברכות בשעה שיכין עצמו לקבל שפע רוח"ק לברך, ובאשר אינו ראוי לעשות סעודה ביום המות, על כן רנה להקדים הענין. אצל רבקה מאהבתה ליעקב השתדלה אשר הרשעים שיאלו מיעקב שיעשו חסד, ישאו ברכה מה' צעוה"ז, כמו שהיה באמת דבורו של אחאב שנתברכו בגשמים לפני קללת אליהו כדאי' בפ' חלק, והיה בזכות חסד שהיה אחאב ודורו נוהרים הרבה, וכן בכל דור יש אפיקורסים והם צעלי חסד ומתברכים בשפע, והכל בא מצרכה יחא שכיון לברך את עשו והגיעה

ליעקב, וחז"ל ציטרו כ"ו כדצרינו כמו שיצואר להלן כ"ו צהר"ד. ומעתה מוכן מה שצא ההשגחה שגייע צרכה זו ליעקב בערמה, משום שצאמת אין זה מדת יעקב, וגנובה היא מדה זו מהליכות אה"ע:

6
(ט) וילך וגו' אהות נביות. כבר העלו מזה חז"ל שבין אירוסין לנשואין מת ישמעאל ונציות השיאה: בת ישמעאל בן אברהם. כ"ו אריכות יתירה, ומה מקרא חקר לכמוז את מחלת צמו, וגם הפסיק על פי מקורה יש להבין, כל זה בא ללמדנו על מדרש חז"ל שהוצא צהר"ד שמתחלה הלך עשו לפחות את ישמעאל להרוג את יצחק,

7
הרחב דבר

8
(א) ועדיין אריכות מקרא זה אומר דרשוני, דמה היה חקר במקרא אם היה כמוז וירא עשו כי לוא יצחק את יעקב לא תקח אשה וגו', ומה נוגע הספור כי צרך יצחק וגו' בצרכו אוחו וגו', כ"ו מיותר, וגם עיקר הספור אין לו ענין לפי ראות החינוכי. אכן ברצה ובמדרש תהלים ואגדת בראשית גלו חז"ל ענין נפלא, דעשו חשב רבות מחשבות בזה ההילוך לישמעאל, להסתחן עמו ויפתחו להרוג את יצחק עבור הצורה, [הכי מצואר במדרש תהלים ולא כמתנ"כ], ואח"כ יהי גואל הדם ויהרוג את ישמעאל, והציאו חז"ל ממקרא ציחוקאל [ל"ה י"] על אדום יען אמרך את שני הגוים ושמי הארצות לי תהיינה וירשונה וה' שם היה, וצ"ס דרמיזא כ"ו באורייתא, והיינו דמש"ה כתיב שראה כי צרך יצחק את יעקב, וזה גרס שכעס גם על אציו בסתר לבו, ופי' הכמוז בצרכו אוחו וגו', שלא היה כועס על אציו על מה שאישר חילו על תחבולה זו, דלולי דעת יצחק דמעמה שהערים יעקב יהא נשאר כח האומה הנצחרת לעשו, ע"ז פירש הכמוז בצרכו אוחו, היינו בשעת צרכה שניה שהיא צרכה אצרהם, וגם וילו עליו לאמר לא תקח אשה מבנות כנען, מזה הבין ג"כ שידע יצחק שיצא מיעקב האומה הנצחרת, ומכ"מ אישר חילו על

המרמה, מזה נתמלא חימה גם על אציו ורחש לבבו ללכת לישמעאל, אבל לא מצא טעם להגיד לאציו על מה זה הולך לישמעאל ולישא צמו, וכי חקר נשים הוא, ע"כ ציד צפיו כי מצין הוא שרעות צנות כנען צעיני יצחק אציו, ומסתמא הגיד כי אחר שישא צת ישמעאל יגרש נשיו מבנות חת, אבל הקצ"ה הפר עתאו, כי מת ישמעאל לאחר אירוסין כמצואר ברש"י ע"פ חז"ל, וצטלו כל עשמומיו ושוב לא גירש נשיו ולא נחרצה לאציו, ולמדנו מכל זה הספור כי החוקף לרשע לקוף נופל צידו, ועי' ברצה ר"פ שמות: